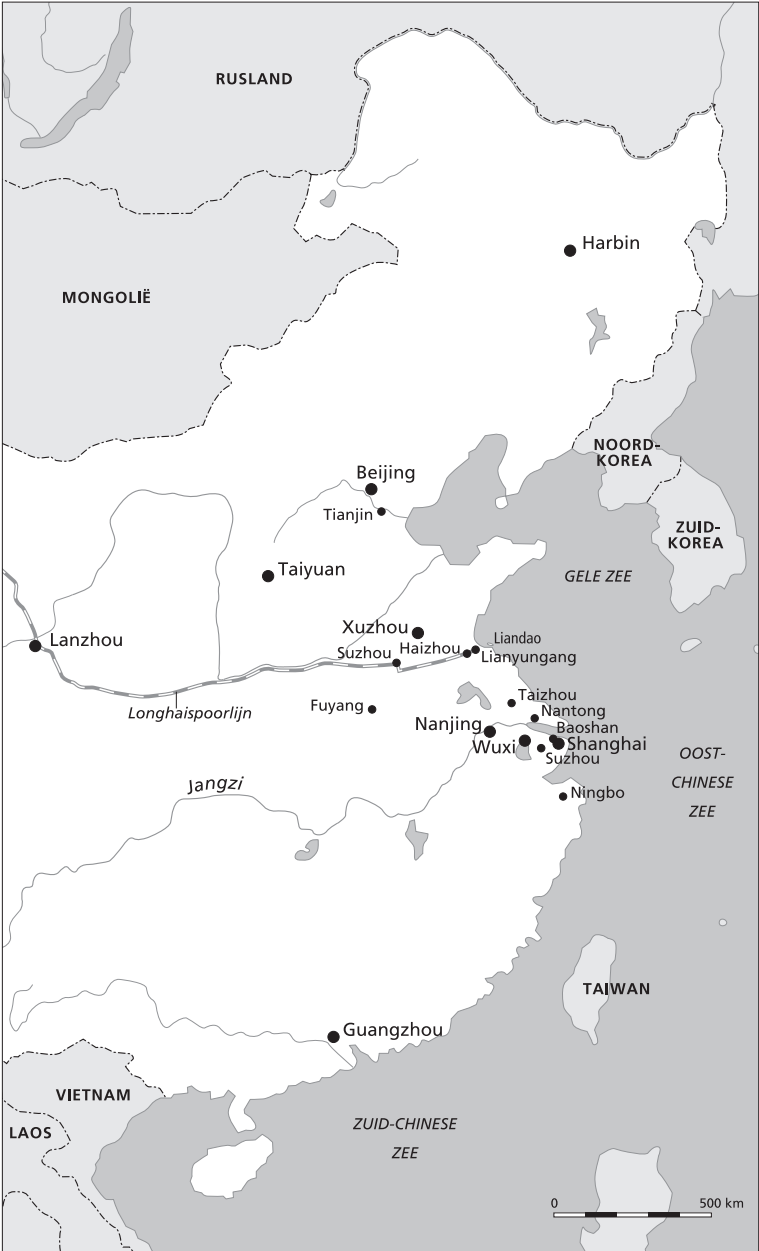

Direct na de Culturele Revolutie reisde Carolijn Visser voor het eerst per bus en trein door China. Vele malen keerde zij terug. Toen ze recentelijk enige tijd in Shanghai verbleef en reizen maakte naar andere steden en dorpen, streden herkenning en bevreemding om de voorrang. Wat ooit onvoorstelbaar was, is nu heel gewoon: katholieken die decennialang hun geloof in het geheim moesten belijden, trekken nu naar kerken waar plaats is voor vierduizend man. Overal worden de traditionele *hutongs* gesloopt, om plaats te maken voor torenflats. Meneer Xu, die al jarenlang op zijn zondagse fotostrooptocht de veranderingen in Shanghai vastlegt, bracht Carolijn Visser de oude plekken in herinnering. Met hem zag ze hoe het land veranderd is, maar hoe zit het met de mensen?

In *Shanghai Skyline* gaat Carolijn Visser op zoek naar de werkelijkheid achter de welvarende façade. Ze reist naar plaatsen waar collega-schrijvers Johan W. Schotman en Pearl Buck hebben gewoond en geleefd om te zien wat er over is van het leven dat zij beschrijven. Ze logeert enige tijd bij een jonge carrièrevrouw en trekt op met haar familie en vrienden. Er is weliswaar een middenklasse ontstaan die een westerse levensstijl nastreeft, maar net als vroeger is de partijsecretaris oppermachtig. Het blijft moeilijk de eigen agenda van de Chinezen te doorgronden. Weten ze zelf welke toekomst ze najagen?

Inhoud

- 1 In Shanghai 9
 - 2 Johan W. Schotman, de haven en de spoorlijn 57
 - 3 Pearl Buck en de zendelingen van Fuyang 108
 - 4 Zuster Adolphine en de katholieken van Taiyuan 152
 - 5 De wonderdokter van Beijing 193
 - 6 Een bruiloft in Taizhou 203
 - 7 Terug in Shanghai 246
- Dank 252

1

In Shanghai

De buurman, meneer Guo, kwam me afhalen. Een man met stekelhaar en een vriendelijk, rond gezicht. Hij klaagde er met geen woord over dat hij bijna twee uur had moeten staan wachten, al die tijd met een stuk karton in zijn hand waarop Qian Yan mijn naam had geschreven. Zijzelf was op zakenreis en zou pas een dag of drie later terugkeren.

Meneer Guo duwde me voortvarend in de richting van een bus. Een taxi was duur, zei hij, eenvoudige woorden kiezend zodat ik hem kon volgen. En een bus reed net zo snel. Terwijl we instapten werd hij gebeld op zijn mobiele telefoon. Hij gaf het toestelletje aan mij, het was Qian Yan. ‘Jullie hebben elkaar dus eindelijk gevonden!’ zei ze opgelucht. Haar stem klonk fris, als het ruisen van een waterval. Ik had geen idee hoe ze eruitzag, ik had haar nog nooit ontmoet. Via een gemeenschappelijke kennis was geregeld dat ik bij haar zou logeren. Haar mails ondertekende ze met Elizabeth, maar meneer Guo kende die Engelse naam niet.

Mijn begeleider had plaatsen gevonden achter in de bus, waar we omringd werden door jonge Chinezen die ook aan het bellen waren of naar hun iPod luisterden. Buiten trokken donkere industrieparken aan ons voorbij. Op een spoor naast ons haalde een trein ons in, en verdween meteen in de verte. ‘Driehonderd kilometer per uur,’ lichtte meneer Guo toe. ‘Ahh!’ reageerde ik bewonderend, maar dat was niet wat hij

beoogde. ‘Van de luchthaven naar de stad kost vijftig yuan! Veel te duur!’ stelde hij misnoegd vast. We kenden elkaar nog geen tien minuten en meneer Guo waakte al over mijn uitgaven alsof we oude vrienden waren. Ik had vaker Chinezen ontmoet die zo deden. Ze zagen het leven als een barre reis. Je mocht je bij hen aansluiten en samen optrekken tegen de rest van de wereld, die vol oplichters, hindernissen en valkuilen was.

In de verte werd een woud van wolkenkrabbers overspannen door een koepel van licht. ‘Pudong,’ zei meneer Guo, op een toon alsof dat al eeuwig bestond. Twintig jaar geleden had ik de plannen voor het nieuwe, futuristische centrum van Shanghai gezien. Toen kon ik me niet voorstellen dat het werkelijk gebouwd zou worden.

Het was alsof de aarde in de diepte verdween, alsof we zweefden. We denderden over een nieuwe brug, kabels flitsen voorbij. Het leek een eeuwigheid te duren voordat we de overkant bereikten. Daar raakten we vast in een langzaam rijdende file. De straten waren fel verlicht. In vrijwel elk pand was een restaurant gevestigd, overal zaten mensen te dineren achter hoge ramen.

Tot ontsteltenis van meneer Guo bracht de bus ons niet waar hij had verwacht, we moesten toch nog een taxi nemen. Hij gooide mijn tas op de achterbank, duwde mij erachteraan, en nam zelf plaats voorin. Meteen ontstak de chauffeur in woede: zonder dat we het wisten had de chauffeur met een hendel de bagageruimte voor ons geopend. Bij het eerste stoplicht stapte hij uit om de klep te sluiten. Terug in de auto vervolgde hij zijn tirade. Eerst zweeg meneer Guo, toen diende hij de man ongezouten van replek. De ruzie duurde voort totdat we onze bestemming hadden bereikt. Ik durfde meneer Guo niet in de ogen te kijken. Die scheldpartij vond ik vernederend voor hem, maar hij pakte mijn tas

op alsof het de gewoonste zaak van de wereld was dat op die manier strijd geleverd moest worden.

We bevonden ons aan de rand van een kruispunt. Op een paar meter afstand stond een man in een fluorescerend jasje als een kempiaan tegenover een vrouw op een fiets. Ze had zijn stopteken genegeerd, vermoedde ik. De vrouw beet agressief van zich af, waarop de verkeersregelaar haar stuur vastgreep. Zijn collega kwam erbij, andere fietsers mengden zich in de kwestie. Ik was vaak getuige geweest van dit soort confrontaties. Beschuldigingen die ontaardden in oploopjes. Omstanders die partij trokken. In China loerde het conflict overal.

Meneer Guo wenkte me. Ik volgde hem langs een slagboom en een bewaker. Voor ons rezen twee flats op. Meneer Guo koerste af op de ingang van het achterste gebouw. Daar zat weer een portier. Ik vreesde dat die mijn naam en paspoortnummer zou willen noteren en de gegevens van degene die ik ging bezoeken. Het had altijd iets beklemmends gehad bij Chinezen thuis te komen. Met je aanwezigheid bracht je hen in gevaar, maar de portier vroeg niets. Hij keek dwars door mij heen.

De deur werd geopend door de vader van Elizabeth, zo was het afgesproken. Meneer Guo nam afscheid, zijn taak was volbracht. Haastig drukte de vader een sigaret uit die in een volle asbak lag te smeulen. Achter in de zestig schatte ik hem. Uit mails van zijn dochter wist ik dat hij universiteitsdocent was geweest. Hij leidde mij rond door het appartement. Het bed in de slaapkamer was voor mij opgemaakt, wees hij, zijn dochter zou, als ze terug was, zolang de bank in de woonkamer nemen. Hij nam een mobiele telefoon uit een lade en demonstreerde hoe die werkte. Ook al was het inmiddels tegen negenen, hij wilde me laten zien waar ik in-kopen kon doen. We trokken onze schoenen weer aan. Rond

het flatgebouw was het donker, maar de supermarkt ernaast verwelkomde ons met schel licht. De vader liep voor me uit. Bij de broodafdeling bleef hij staan. ‘Kijk,’ zei hij. Buitenlanders eten brood en hier was het: kadetjes, grote broden, zelfs stokbrood. De vader tikte op een schap met potten pinda-kaas, zodat ik die niet over het hoofd zou zien. Alles was er, knikte ik. ‘Fruit,’ wees de vader. In de afdeling daarnaast zaten kikkers, groter dan een mannenvuist, glazig voor zich uit te kijken. Een kluwen paling krioelde in een bak. Schildpadden, elk gevangen in een eigen netje, hieven vermoeid hun hoofdjes. Krabben lagen naast elkaar in rijen, de scharen stevig bij elkaar gebonden, als gevaarlijke gekken in een middeleeuws gesticht. ‘Die gaan per pond,’ gebaarde de vader afwezig. ‘Je moet ze daar laten afwegen.’

Daarna was ik alleen in de flat van een mij onbekende vrouw. De vader was op een bus gestapt. Om thuis te komen moest hij ook nog een stuk met de metro, had ik begrepen. Waarom had Qian Yan haar sleutels niet aan buurman Guo gegeven? Dat had haar vader een hoop moeite bespaard. Het antwoord op die vraag kon ik wel raden: alleen haar eigen familie vertrouwde ze. Voordat de vader de deur uit ging, had ik hem een cadeautje proberen te geven. Een zilveren vijf-euromunt, met een portret van Rembrandt, gevat in een kartonnen passe-partout. Ik had het speciaal voor hem meegebracht, maar met een bruusk gebaar duwde hij mijn hand met daarin het geschenkje van zich af. ‘Bu yao, bu yao’, dat wil ik niet. Van vorige reizen wist ik nog hoe moeilijk het in China was om op het juiste moment, op de juiste wijze, het juiste cadeau te geven. Ik zou een betere gelegenheid afwachten, nam ik me voor.

The Lord is my light and my salvation, las ik in geborduurde letters aan de wand. Daarnaast hing een kalender met de aanbeveling: *Trust in the Lord forever, for in the Lord*

God you have an everlasting rock. Een boekenkast op het ingebouwde balkon was gevuld met titels als *Come home to Jesus* en *How to find freedom in Christ*. Ik wist dat Elizabeth een christelijke god aanbad. Onze gemeenschappelijke kennis was ook gelovig. Ze hadden elkaar in een kerk ontmoet. Religie, in elke vorm, was lang taboe geweest in China, vooral het door westerse missionarissen en zendingen gebrachte christendom. Nu mocht het weer beleden worden.

Boven de televisie hing een foto van een jonge vrouw met het vierkante hoofddekseel en de zwarte cape die horen bij de uitreiking van een universitaire titel. *University of Dundee*, was er met gouden krulletters onder geschreven. Twee jaar geleden haalde Elizabeth aan dit Schotse instituut haar MBA. Ze keek doortastend, haar kaaklijn had iets mannelijks, ik kon haar stem niet rijmen met haar uiterlijk. Ze was onverwachts teruggekomen uit Schotland, wist ik. In het halletje bij de voordeur lagen lege dozen opgestapeld waarin, vermoedde ik, haar bezittingen achter haar aan gestuurd waren. De afzender was iemand uit Dundee.

Ik pakte de Engelse thee uit die Elizabeth me had verzocht mee te nemen en de daarbij behorende *biscuits*. Voor haar vierjarige neefje had ze klompen gevraagd. Dat moest het ventje zijn op de foto die een ereplaats innam op de piano. Hij suisde op een skateboard over een ongerept strand. Was die foto op Hawaï of in een studio genomen?

Het was merkwaardig stil in het appartement, terwijl de drukke kruising vlakbij was. In het plafond waren halogeenspots geïnstalleerd. Een grote televisie rustte op een glazen plaat die getorst werd door twee Griekse pilaren. Alleen het overdekte balkon deed ouderwets Chinees aan. Dat was volgestouwd met kasten en dozen waarboven wasgoed hing te drogen. Ook al was ik vaak in China geweest, ik had niet veel Chinezen thuis bezocht. In elke buurt was wel een

comité dat precies in de gaten hield wat er gebeurde, en Chinezen wilden liever niet dat een buitenlander zag hoe arm ze waren. Toch was ik, inmiddels meer dan twintig jaar geleden, uitgenodigd voor de lunch bij de familie Lai in Guangzhou. Vader, moeder en twee volwassen zoons woonden in één kamer met twee ramen die uitkeken op een gang die naar een binnenplaats leidde. We zaten net rond een uitgekapt tafeltje met onze kommen rijst in de hand toen er een man, zonder een woord te zeggen, door de kamer liep en verdween door een deur waarachter ik een kast had vermoed. ‘De buurman,’ verklaarde de jongste Lai. Die kon alleen via hun kamer zijn eigen vertrek bereiken. De Lai’s waren nooit op zichzelf. Wanneer de buurman ’s nachts naar de latrine ging, aan de andere kant van de binnenplaats, wandelde hij langs hun bed. En dan deze moderne flat, waar slechts één vrouw woonde!

Ik stapte de douchecabine in, die veel weg had van een ruimtecapsule. Van alle kanten kwamen waterstralen, borstels maakten draaiende bewegingen. Ik werd beschenen door verschillende kleuren licht.

In de slaapkamer stond Elizabeths bureau met daarop een computer en een laserprinter. Onvoorstelbaar dat dit dezelfde stad was waar ik in 1981 een avond had doorgebracht bij een Shanghainees artsenechtpaar. Een van mijn andere zeldzame inkijsjes bij Chinezen thuis. Ze ontvingen me in blauwe gewatteerde pakken. De muren van de keuken waren zwartgeblakerd door de vele maaltijden die er gekookt waren, in de woonkamer was alles oud en afgetrapt. Ze zagen er moe en verslagen uit. Het leek toen onmogelijk dat mensen zoals zij ooit een waardig leven zouden krijgen in China. Op een gegeven moment was er aangebeld door een buurvrouw die wilde weten waar het buitenlandse bezoek vandaan kwam. Verontrustend was dat, want ik was niemand tegengekomen

in het trappenhuis. Wat had er een grimmige sfeer geheerst in dit land. Destijds had ik Shanghai per schip verlaten. De andere passagiers waren voornamelijk Hongkong-Chinezen die naar huis terugkeerden na familiebezoek. Ze kwamen aan boord in blauwgroene broeken en jasjes, eenmaal buitengaats trokken ze hun gewone, kleurigere kleding aan. In China durfden ze daar niet in rond te lopen, zo bang waren ze om op te vallen. Ze somden de cadeautjes op die ze aan hun ooms, tantes, broers en zusters hadden gegeven; een kleuren-televisie, een radio, een keukenaanrecht zelfs, allemaal uit Hongkong voor ze meegesleept. Niets kon de familie in China krijgen.

Ik kroop onder de lakens die Elizabeth voor me had ingestopt. Waarom had ze mij uitgenodigd? vroeg ik me af. Waarom offerde ze haar eigen bed aan mij op? In China had alles een reden.

De volgende ochtend werd ik gewekt door stemmen buiten. Ik schoof het gordijn open en zag op de binnenplaats mannen lange bamboestokken aandragen waarvan ze tegen de buurflat aan een steiger bouwden. Vast mannen van het plateland. Ze zagen er niet uit alsof ze het breed hadden. In het Westen hadden we medelijden met deze mensen als we hen op televisie zagen, maar op de BBC-wereldradio had ik een Chinese econoom enthousiast horen praten over de economische vrijheid die er in China was gekomen. Een belangrijke vorm van vrijheid, vond hij. Vroeger mocht je niets bouwen, je mocht geen geld verdienen. Niets mocht. De econoom had het, in verband met de bouwwoede in zijn land, over *opgekropte energie die eindelijk een uitweg kreeg*. Ik kleepte me aan, riep door een open raam een groet naar meneer Guo en stelde me op bij een bushalte. Elizabeth had de bestemmingen van alle lijnen op een lijstje geschreven en zelfs een